

GUD OG DENNE VERDENES MAGTER

RELIGION OG POLITIK HOS PAULUS

Professor, theol. dr. Peter V. Legarth

RESUMÉ: Paulus' bestemmelse af den Kristus-troendes forhold til staten har været genstand for mangfoldige interpretationer. Jeg gengiver i artiklen to profilerede opfattelser af denne problemstilling og retter på den baggrund søgelyset imod Rom 13,1-7. Den overordnede pointe er, at Paulus skelner mellem den kristnes situation i menigheden og dennes situation i samfundet. Der gælder ifølge Paulus to forskellige værdisæt i de to sfærer. Jeg postulerer, at sondringen mellem menigheden og samfundet korresponderer med en gængs nytestamentlig distinktion mellem Guds rige og Guds vilje.

1. Indledning

Det er en påfaldende kendsgerning, at forholdet til staten ikke indgår i hustavlerne. Det hedder ikke, at den enkelte skal adlyde øvrigheden, og at øvrigheden skal sørge for og beskytte den enkelte borger. Man synes jo, at det ville være særdeles relevant for Paulus at bringe forholdet til øvrigheden på linje med de øvrige relationer vedrørende mand/hustru, forældre/børn og slave/herre. Men Paulus drager ikke den konsekvens.¹

Relationerne mand/hustru og forældre/børn har ifølge Paulus deres basis i skabelsen; det er ordninger, der er givet med skabelsen. Det er derfor ikke ordninger, der ifølge Paulus skal og kan ændres, endsige ophæves. Derimod er slave/herre en relation, der er givet med datidens samfund og

netop ikke med skabelsen. Det er en ordning, som Paulus anerkender, men han lader det ingenlunde være en Guds ordning. Paulus siger ikke, at den, der sætter sig op imod slaveriet, sætter sig op imod en Guds ordning. Slaveriet er tydeligvis en ordning, der principielt kan ophæves.

Men forholdet til staten indgår som nævnt ikke i hustavlerne. På den ene side lader Paulus ikke eksplicit forholdet til staten være baseret på skabelsen. Det hedder ikke, at øvrigheden er en skaberordning. På den anden side kan forholdet til staten heller ikke sammenlignes med forholdet til slaveriet. Evangeliets konsekvens er i sidste ende en ophævelse af slaveriet, men det giver ikke mening for Paulus at sige, at evangeliet i det lange løb skulle fritage den

Kristus-troende fra lydighed imod øvrigheden.

Men hvorledes skal Paulus' bestemmelse af forholdet til øvrigheden så bestemmes? Jeg vil i det følgende præsentere to bud på en besvarelse af dette spørgsmål. Jeg gengiver to markante positioner (Cullmann og talsmænd for *The Anti-Imperial Paul*). På dette grundlag rettes fokus mod Rom 13,1-7.

2. Cullmann

For en kristen er staten ifølge Cullmann ikke en endegyldig guddommelig institution; den er et provisorium (Cullmann 1957, 50). Staten tilhører denne verden, og når denne verden ophører, vil også staten ophøre (Cullmann 1957, 47). Staten er ikke en skaberordning, men den er en ordning, der er givet med eksistensen i denne verden.

Ps 110 spiller en stor rolle i NT. Denne salme forklarer bekendelsen af Jesus som Herre, og det hedder udtrykkeligt i den forbindelse, at Jesus har lagt alle fjenderne under sine fødder (jf. f.eks. 1 Pet 3,22; Fil 2,6ff; 1 Tim 3,16). Det er ikke jordiske magter, men de usynlige magter, som Jesus Kristus har besejret (jf. 1 Kor 15,25; Kol 1,20; 2,15). De eksisterer fortsat, men de har mistet deres selvstændige magt.

Det er i det lys, Paulus' forhold til staten ifølge Cullmann skal ses. På den ene side er det for Paulus klart, at staten får en vis værdighed, fordi den er en Guds ordning (Cullmann 1957, 58).² På den anden side er det for Paulus også klart, at de usynlige englemagter står bag øvrigheden.³

At det forholder sig sådan, fremgår ifølge Cullmann tydeligt af 1 Kor 2,8, men også af 1 Kor 6,1-11, hvor Paulus erklærer, at de kristne en gang skal dømme engle. Pointen er, at de kristne ikke skal lade deres uenigheder afgøre af staten, for netop de kristne skal en gang sidde til doms over de magter,

som nu usynligt står bag staten (Cullmann 1957, 59). Og i Rom 13,1-7 benytter Paulus en formulering, *evxousi,ai*, som også rummer en reference til de usynlige magter.

Konklusionen er ifølge Cullmann, at ordet *ἐξουσία* i Rom 13,1-7 har en dobbelt betydning: *englemagter* og *øvrigheder* (Cullmann 1957, 60).⁴ Man kan derfor ikke uden videre oversætte Rom 13,1: *Enhver skal underordne sig øvrighederne*,⁵ men snarere: *Enhver skal underordne sig magterne* (Cullmann 1957, 90).

Cullmann pointerer, at de åndemagter, der er nævnt i Rom 13,1-7, på den ene side er gode og på den anden side onde. De er gode i den forstand, at de er besejrede af Jesus Kristus og underkastet hans herredømme. Men de er onde i den forstand, at de bestandigt vil frigøre sig fra Jesu Kristi herredømme (Cullmann 1957, 94). Det er i den konkrete situation derfor vanskeligt at afgøre, om englemagterne er gode eller onde.

De besejrede åndsmagter står altså bag øvrigheden ifølge Paulus. Det er forklaringen på, at øvrigheden er et provisorium. Den er ikke guddommelig, men indesluttet i Guds vilje. De kristne må derfor forholde sig kritisk til enhver stat, men må på den anden side adlyde den stat, der holder sig inden for sine grænser. Hvis staten gør sig selvstændig, absolut og guddommelig, gør den sig til Antikrist.

Efter min opfattelse har Cullmann dermed ydet et tankevækkende bidrag til forståelse af Paulus' udsagn om øvrigheden. Den afgørende pointe er, at Jesus Kristus er herre, og det betones, at Jesu Kristi herredømme omfatter både kirken og verden. Men det er en alvorlig svaghed ved Cullmanns tese, at Paulus ikke i Rom 13,1-7 eksplicit udtaler, at øvrigheden står i tjeneste for de dæmoniske magter. Cullmann mangler det definitive bevis for, at

Paulus finder åndsmagter bag øvrighedens virke. Det er også overraskende, at Paulus ikke reserverer sig over for øvrigheden; det måtte man vente, hvis tanken er, at staten i virkeligheden er behersket af dæmoniske magter. Endelig er det påfaldende, at Jesus Kristus slet ikke er nævnt i denne tekst. Hvorledes skulle romermenigheden blive klar over, at Paulus her underforstår Jesu sejr over åndemagterne?

3. Den antiimperiale Paulus

The *Post-Colonial Paul* eller *The Anti-Imperial Paul* er betegnelser, der benyttes om de aktuelle bestræbelser på i en række paulinske tekster og tankegange at finde latente opgør med kejsermagten og kejserideologien. Det er en forskningstradition, som tillige blandt evangelikale har fundet en vis tilslutning, men også en reservation (McKnight og Modica 2013).

Kejserkulten var særdeles udbredt i Romerriget, især uden for Rom⁶. På vejene fandtes milesten, der markerede afstande og dato. De bar inskriptionen *Imp. Caesar Divi F. – kejser Caesar, Guds Søn* (Crossan og Reed 2004, 187, 192f, 204f). Men også i selve Rom er kejserkulten dokumenteret, f.eks. gennem inskriptionen på Titus-buen i Rom (Crossan og Reed 2004, 350-356) og inskriptioner overalt i det arkæologiske Rom (Crossan og Reed 2004, 356-364).

Det er evident, at bl.a. Paulus måtte forholde sig kritisk til kejserkulten. Der er imidlertid ikke særligt mange eksplicite afvisninger af kejserkulten, men spørgsmålet er, om ikke der er en stribe implicite angreb på kejserkulten hos Paulus⁷. I den forskning, som går under navnet *The Anti-Imperial Paul*, leder man efter sådanne latente tilbagevisninger af kejserkulten i de paulinske breve.

N.T. Wright er i sine seneste bøger blevet eksponent for en læsning af Paulus, der

finder et opgør med kejserideologien i de paulinske tekster. Wright konkluderer en drøftelse af denne problemstilling i *Paul and the Faithfulness of God* med følgende ord: "When Paul places Rome and Caesar on this cosmic map he is indeed cutting them down to size. He is mocking their own global and cosmic boasts. [...] In a world where many were eagerly worshipping Caesar and Rome, Paul not only reaffirmed the Jewish monotheism which undermined all such self-serving and tyranny-supporting blasphemies, but also offered repeated hints that the specific claims of this emperor and this empire fell significantly within those larger categories. In a world where many, not least many zealous Jews, were eager for military revolution and rebellion against Rome, Paul insisted that the crucial victory had already been won, and that the victory in question was a victory won not by violence but over violence itself. [...] The power and pretensions of Rome are downgraded, outflanked, subverted and rendered impotent by the power of love: the love of the One God revealed in the crucified and risen Jesus, Israel's Messiah and Caesar's lord" (Wright 2013, 1319).

Jeg nævner nogle eksempler på tekster, hvor man finder sådanne implicite afvisninger af kejserkulten. Når Paulus i Kol 1,6.10 udtaler, at menigheden bærer frugt og vokser, kan der heri være indeholdt en afvisning af Rom som kilde til frugt og vækst. Sloganet i 1 Thess 5,3: *Fred og ingen fare!* (εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια) kan i virkeligheden have været et slogan for *pax romana*. Når Paulus i Fil 3,20 skildrer det himmelske borgerskab, kan Paulus' anliggende være at formane de troende til at være mere tro over for Jesus end over for kejseren. Paulus opstiller i givet fald en kontrast mellem borgerskabet i Rom og borgerskabet i himlene. Romerbrevet kan læses som

et 'anti-imperialist letter' (Robert Jewett), dvs. Paulus' svar på Roms hævdelser af guddommelig magt.

Rom 13,1-7 skal ifølge Crossan og Reed ikke læses som en generel beskrivelse af forholdet til øvrigheden, men teksten er tværtimod at forstå i lyset af menighedens situation under den gamle kejser Claudius og den nye kejser Nero. Paulus skriver fortrinsvis til de såkaldt *svage* kristne i menigheden. Paulus formaner dem til ikke at gøre oprør imod øvrigheden, når de vender tilbage til Rom, hvorfra mange kristne var fordrevet ved Claudius-ediktet år 49/50.

En vigtig kontekst for Rom 13,1-7 er desuden "the hierarchy of the negative" (Crossan og Reed 2004, 394). Der er tider, hvor man er nødt til at vælge noget negativt for at undgå noget, der er endnu mere negativt. Man må vælge det mindst onde. Men der kommer en tid, da man slet ikke skal vælge det onde. Dette kan forklare situationen i Rom 13,1-7. Det mindst onde for menigheden i Rom er i den givne situation at adlyde øvrigheden, men der kommer et tidspunkt, da det gode skal vælges, nemlig ulydigheden over for Rom: martyriet.⁸

Det er indlysende, at kristologien er vigtig i denne antiimperiale læsning af Paulus. Bekendelsen til Jesus Kristus rummer i vid udstrækning en latent polemik imod kejseren og kejserkulten ifølge denne forskningstradition. Når de kristne bekendte Jesus som ku,riøj, bekendte de på samme tid, at kejseren ikke er ku,riøj (Wright 1997, 88). At bekende Jesus som Herre var uvilkårligt ensbetydende med forræderi imod kejseren. Det er Jesus Kristus og ikke kejser Augustus, der er Guds Søn.⁹ Over for kejserens selv-forherligende guddommelighed står Kristi tjenende og kenotiske guddommelighed. Kejseren var Guds Søn og som sådan hersker, men Jesus er Guds Søn, og som sådan var han tjener og blev han kors-

fæstet (Crossan og Reed 2004, 242). Keno-se-kristologien står i skarp modsætning til kejser-ideologien (Crossan og Reed 2004, 284–291). Konsekvensen er, *ατ εὐαγγέλιον* ikke er godt nyt om kejseren, men godt nyt om Jesus Kristus.¹⁰

Som nævnt er der tale om en forskningstradition, som har relativ stor gennemslagskraft. Vi bliver på velgørende måde mindet om forholdene for de første kristne. De levede i en verden, hvor kejserideologien gennemsyrede hverdagen i stort og småt. Men jeg forholder mig på den anden side også kritisk til denne læsning af Paulus. Først og fremmest kræves der metodisk stringens i søgen efter antiimperiale tekster hos Paulus. Hvad man læser mellem linjerne, skal have dokumentation i linjerne for nu at sige det på den måde. De underforståede hints må kunne dokumenteres. I modsat fald bliver der tale om en indlæsning af yndlingsideer i de paulinske tekster. Det er et metodisk problem at skulle læse "mellem linjerne" og finde skjulte koder; der må kunne gives nogle utvetydige kriterier for at afgøre, hvornår en tankegang er underforstået hos Paulus (Barclay 2007, 1-19).

Det er et afgørende problem med en antiimperial læsning af Paulus, at Lukas ikke i ApG tegner et sådant billede af Paulus. Her er det overordnede perspektiv, at Paulus ikke sætter sig op imod Rom eller kejseren. Tværtimod. Claudius Lysias skrev ifølge ApG 23,29 til statholderen Felix: *Jeg fandt ud af, at han var anklaget for nogle stridsspørgsmål i deres lov, men at der ikke forelå nogen anklage, der kunne medføre dødsstraf eller fængsel*; tilsvarende i ApG 25,19f.25. Det kan i ApG 26,31 hedde: *Den mand har ikke gjort noget, som kræver dødsstraf eller fængsel*.

De kristne udgør ifølge Lukas ikke en trussel imod romermagten. Der rettes gan-

**De kristne må derfor forholde sig kritisk
til enhver stat, men må på den anden side
adlyde den stat, der holder sig inden
for sine grænser**

ske vist den anklage imod Paulus og hans medarbejdere, at *de forkynder skikke, som det ikke er tilladt os romere at antage eller følge* (ApG 16,21). Tilsvarende i ApG 17,7: *De handler alle i modstrid med kejserens forskrifter, for de siger, at en anden er konge, nemlig Jesus* (sml. ApG 23,28f; 25,8f.18f; 26,31). Men det overordnede billede i ApG er ikke desto mindre, at Paulus er uskyldig i enhver forbrydelse imod Rom.¹¹ ApG fremstiller ikke Paulus som *antiimperial*.

De begreber, som Paulus benytter, har overvejende deres baggrund i LXX. Paulus citerer jo igen og igen fra GT; han alluderer til GT-tekster, og ganske ofte findes et ekko af bibelsk tankegang i hans breve. Det er efter min opfattelse langt mere sandsynligt, at Paulus' primære forståelsesbaggrund er at finde i de bibelske skrifter og ikke i en polemik imod kejseren og kejserkulten (Bird 2013, 149); det vil under alle omstændigheder bero på et vanskeligt skøn at vurdere, i hvor grad der også er indeholdt en antiimperial polemik i sådanne tekster.

Det lader sig efter min opfattelse ikke med nogen sandsynlighed godtgøre, at Paulus anser afvisningen af kejserideologien som central. Kampen står ifølge Paulus mellem lyset og mørket, mellem fordærvmagterne synd, død og djævel på den ene side og Jesus Kristus på den anden side. Paulus tager det for givet, at der er en kamp mellem åndelige magter, og Paulus afviser med kraft afgudsdyrkelsen, fordi han bag den ser dæmoniske magter. Det er her kampen står, ikke i et opgør med kejseren i Rom.¹²

4. Rom 13 – nogle refleksioner

Rom 13,1-7 er en tekst, som volder vanskeligheder for fortolkningen. Den uforbeholdne formaning om underordning under myndighederne synes ganske overraskende i lyset af de kristnes erfaringer med øvrigheden.¹³

På den anden side er det påfaldende, at Paulus overhovedet forholder sig til øvrigheden. Qumranmenigheden isolerede sig i et klosterlignende samfund ved Dødehavet. Og der opstår i den senere kirkes historie en decideret klosterbevægelse. Men Paulus opfatter det tilsyneladende ikke som et ideal, at den kristne menighed udgør et parallelsamfund med sin egen øvrighed. Idealet er netop ikke at gå ud af verden, som Paulus udtrykker det i 1 Kor 5,10. Menigheden er ikke af verden, men den er i verden med alt, hvad dette indebærer. Idealet er ikke separatisme (White 2009, 305-333).

4.1 Tekstens kontekst

Det er evident, at vi med afsnittet i Rom 13,1-7 ikke befinder os i centrum af den paulinske teologi. Vi er i periferien af det, som overordnet set er Paulus' anliggende. Når dette tekstafsnit alligevel er vigtigt, beror det på, at netop disse vers er de mest omfattende, når det gælder Paulus' beskrivelse af menighedens forhold til øvrigheden. Paulus tangerer andre steder øvrigheden i sine breve, men dels er disse tekster usikre som referencer til øvrigheden, dels rummer de blot nogle spredte sidetanker i en sammenhæng, hvor Paulus drøfter andre spørgsmål. Men i Rom 13,1-7 redegør Paulus i et længere tekstafsnit for den kristne menigheds relation til den politiske magt. Her er ikke tale om en sidebemærkning i en tekst, der handler om noget andet; men Paulus sætter eksplicit fokus på menighedens forhold til øvrigheden.

4.2 Tekstens 'profane' karakter

Der er ikke noget specifikt kristent præg over teksten i Rom 13,1-7; teksten er ret beset "profan". Den terminologi, der er mest karakteristisk for den kristne tro, mangler i Rom 13,1-7.¹⁴ Paulus vælger i stedet ord og fraser som $\theta\epsilon\acute{o}\varsigma$, $\delta\iota\alpha\tau\alpha\gamma\acute{\eta}$, $\pi\acute{\alpha}\sigma\alpha$ $\psi\upsilon\chi\acute{\eta}$, $\sigma\upsilon\nu\epsilon\acute{\iota}\delta\eta\sigma\iota\varsigma$, $\mu\acute{\alpha}\chi\alpha\iota\rho\alpha$, $\lambda\epsilon\iota\tau\omicron\upsilon\beta\omicron\rho\gamma\omicron\varsigma$,

φόβος, ἐξουσία, διαταγή, διάκονος, ἔκδικος, ὑποτάσσω οἱ ὀργή. Dertil kommer, at Paulus' formaning ikke får den sædvanlige motivering i frelsens 'allerede'. Paulus begrunder ikke formaningen med evangeliet. Paulus argumenterer rationelt, men ikke kristeligt.

Endvidere udtrykker Paulus ikke nogen forventning om, at øvrigheden handler i overensstemmelse med det kristne evangelium. Øvrigheden handler med frygt og vrede og med sværd og straf, men ikke med kærlighed og syndernes forladelse.

Tekstens unikke karakter kan illustreres ved en sammenligning af Rom 13,1-7 og f.eks. Rom 12. Der er en markant forskel på de to tekster. (a) Rom 12 er henvendt til menigheden, mens Rom 13,1-7 er henvendt til ethvert menneske.¹⁵ (b) I Rom 12 begrundes etikken med evangeliet, men i Rom 13,1-7 foreligger ikke en specifik kristelig begrundelse for lydigheden imod øvrigheden. (c) I Rom 12 beskæftiger Paulus sig med forholdene i menigheden og i Rom 13,1-7 med forholdene i samfundet. Og her gælder to helt forskellige normsæt. Normen i menigheden er, at ondt gengældes med godt, men i samfundet er normen, at den, der gør det onde, skal straffes.

4.3 Paulus' argumentation i Rom 13,1-7

Paulus henviser i Rom 13,1-7 ikke til GT. GT rummer ikke så få ord om hedenske regenter, som siges at udføre Guds vilje: Es 10,5-11; 44,28-45,5; 46,11; Jer 29,4-9; 27,6-11; desuden Dan 1,2; 2,21.37-49; 4,25.32; 5,18; Ezra 6,10; Ordsp 8,15f; Bar 1,11; 1 Makk 7,33; Visd 6,1-11 (Wright 2002, 718). Men det er bemærkelsesværdigt, at Paulus slet ikke inddrager sådanne GT-tekster, som ville kunne støtte ham i hans formaning til underordning under øvrighederne. Paulus inddrager heller ikke Israels historie i sin formaning til underordning under øvrighederne.

4.4 Tekstens foranledning

Uanset hvorledes vi skal opfatte tekstens foranledning, må ordene i Rom 13,1-7 alligevel fortolkes som en formaning, som har almen betydning. Jeg læser ikke denne tekst som en tekst, der er situationsbestemt og i den grad forbundet med en bestemt politisk situation, at det gør det vanskeligt eller snarere umuligt at drage nogle generelle konklusioner af Rom 13,1-7.¹⁶ Der er – så vidt jeg kan se – ikke noget i teksten, der godtgør, at denne tekst kun vedrører en konkret situation i romermenighedens historie. Teksten er som sådan ikke situationsbestemt.

På den anden side er Paulus ikke i denne tekst fortaler for en almengyldig lære om staten. Teksten er kortfattet og slet ikke udtømmende. Paulus har tydeligvis ikke ønsket en tilbundsgående bestemmelse af menighedens forhold til øvrigheden. Paulus siger her ikke alt, hvad der er værd at sige om forholdet til øvrigheden, men han siger ikke desto mindre nogle vigtige ting om menighedens forhold til øvrigheden.

4.5 Forholdet til øvrigheden

Paulus formaner til lydighed imod en øvrighed, der ikke er sekulær. En skarp adskillelse af religion og politik fandtes ikke. Man levede ikke i to adskilte riger, et politisk og et religiøst, kejserens rige og Guds rige. Men til kejserens rige var knyttet religiøse forestillinger. De kunne variere fra tid til anden. De kunne variere fra sted til sted. Påberåbelsen af kejserens guddommelighed var ikke nær så intens i selve Rom som alle andre steder i Romerriget i midten af 50'erne eKr. Men alligevel var det umiskendeligt for enhver i Romerriget, at kejseren gjorde krav på at være Guds Søn og på at have guddommelig magt. Det er meget overraskende, at Paulus i netop den situation kan formane til lydighed imod øvrighederne.

Også af andre årsager er Paulus' ordvalg i Rom 13,1-7 opsigtvækkende. Kejser Claudius havde få år tidligere¹⁷ fordrevet alle jøder og dermed også alle jødekristne fra Rom. Det havde påvirket romermenigheden meget. Mange af menighedens medlemmer var blevet spredt rundt om i Romerriget; der havde været tale om en simpel etnisk udrensning. I en periode bestod menigheden kun af hedningekristne. Men alligevel gælder det: Øvrigheden skal adlydes, for selv den romerske kejser er Guds tjener.

Paulus' ord skal også ses i lyset af, at romerne jo var dybt involveret i henrettelsen af Jesus. De kunne sagtens have skånet Jesus, men det gjorde de ikke. Og Jesus blev jo ikke genstand for en retfærdig domshandling. Pilatus vidste, at Jesus var uskyldig, men alligevel bøjede han sig for presset og overgav Jesus til korsfæstelse. Ville Paulus virkelig sige, at de kristne skal underordne sig Pilatus?¹⁸

Da Paulus skrev Romerbrevet, var han på vej til Jerusalem, på vej til et folk, der oplevede romermagten som en besættelsesmagt. I den situation kunne man forestille sig, at Paulus ville udtrykke reservation over for øvrigheden, når den er en besættelsesmagt. Men det gør Paulus ikke. Tværtimod. Paulus' ord i Rom 13,1-7 ville svare til, at en dansker under Anden Verdenskrig havde sagt, at nazisterne skulle adlydes, fordi de jo udgjorde en Guds orden. Det er meget forbløffende, at Paulus kan udtale sig, som han gør.

Paulus selv havde oplevet forfølgelse fra de lokale myndigheder (ApG 16,22-24; 24,1-8; jf. 1 Thess 2,2). Paulus siger, at han har været udsat for straffeaktioner: *jeg har fået pisk tre gange, er blevet stenet én gang, har lidt skibbrud tre gange, jeg har drevet rundt på det åbne hav et helt døgn* (2 Kor 11,25), og det er sandsynligt, at det er romerske

embedsmænd, som har stået bag nogle af disse straffeaktioner (Mott 1993, 141). Men det er altså den selvsamme Paulus, der befaler, at den kristne menighed skal underordne sig de givne øvrigheder.

4.6 Øvrigheden som Guds tjener

Øvrigheden skal adlydes, fordi den ifølge Paulus er fra Gud og er indsat af Gud (Rom 13,1). Ja, Paulus går endda så vidt som til at sige, at der ikke findes en øvrighed, som ikke er indsat af Gud. Det er et forbløffende udsagn, hvis man skal tage det for pålydende.

Men Paulus' pointe er med andre ord, at et menneske ved at forholde sig til øvrigheden forholder sig til Gud. Paulus tænker ikke på to adskilte områder, hvor Gud råder i det ene og øvrigheden i det andet. Gud råder overalt, også i det område hvor øvrigheden hersker. Sagt på en anden måde: Et menneske kan ikke hævde at være lydigt imod Gud, hvis dette menneske på samme tid er ulydigt imod øvrigheden. Og Paulus nævner helt specifikt de direkte og de indirekte skatter i den forbindelse. Det var åbenbart her, problemet var aktuelt i Rom. Ja, afsnittet når sit klimaks i denne omtale af skatteforholdene. Paulus siger utvetydigt klart, at hvis man i skatteforhold er ulydig imod øvrigheden, er man dermed også ulydig imod Gud. Forholdet til Gud udspiller sig i hverdagens gøremål.

Paulus motiverer lydigheden imod øvrigheden positivt og negativt (Schreiner 1998, 680). Øvrighedens straf skal frygtes; øvrigheden bærer jo ikke sværdet for ingenting, siger Paulus (Rom 13,4). Et menneske adlyder samfundets love, fordi det ellers bliver straffet. Kriminalitet holdes i ave med lange fængselsstraffe.

Men Paulus formulerer det også positivt: *for samvittighedens skyld* (Rom 13,5). Et menneske ved i sin samvittighed, hvad

der er det rigtige. Det enkelte menneske har et moralsk ansvar og en moralsk pligt; det ved i sin samvittighed, at det forholder sig sådan, og det retskafne menneske handler i overensstemmelse hermed.

Paulus omtaler ikke Jesus Kristus som kejser, som den virkelige kejser eller lignende. Vel er der et sprogligt overlap mellem kejseren og Jesus Kristus (ku,rioi, *dominus*), men det indebærer overraskende nok ikke en tilsidesættelse af kejseren. Og selvom de kristne venter en dag, da ethvert knæ skal bøje sig for Jesus Kristus, indebærer det ikke, at de kristne kan tage loven i egen hånd.

4.7 Øvrighedens værdigrundlag

Det kristne evangelium skal ifølge Paulus ikke fungere som en samfundsorden. Evangeliet skal ikke fungere som en grundlov i samfundet. Men hvilket normgrundlag har samfundet ifølge Paulus? Vi får ikke megen information hos Paulus. Men efter min vurdering giver han en antydning. I Rom 12,2 bestemmer Paulus Guds vilje som *det gode, det som behager ham, det fuldkomne* (τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον). *Det gode* er Guds vilje.¹⁹

Paulus henviser i formaningsafsnittet i Romerbrevet gentagne gange til *det gode*, og dette gælder også Rom 13,1-7. Han slutter det foregående kapitel med en formaning om at overvinde det onde med det gode (Rom 12,21). Og det hedder i Rom 13,3, at borgeren ikke skal frygte for øvrigheden, hvis han eller hun øver det gode. Og eksplicit siger Paulus i Rom 13,4, at øvrigheden er Guds tjener med henblik på det gode for den enkelte borger (σὺ ἐῖς τὸ ἀγαθόν). Det må i Paulus' tankegang betyde, at øvrigheden er sat til at udvirke Guds vilje. Normgrundlaget er med andre ord Guds vilje.

Samfundet skal ifølge Paulus altså indrettes efter Guds vilje. I Rom 1-2 udtaler

Paulus, at hedninger, som ikke har loven, ikke desto mindre handler efter loven, fordi de har lovens gerning skrevet i deres hjerter (Rom 2,14f). Eller sagt på anden måde: Hedninger, som ikke har Moseloven, handler i overensstemmelse med Guds vilje, fordi Guds vilje er indskrevet i deres hjerter. Parallelt siger Paulus, at det man skal vide om Gud, er åbenbart for ethvert menneske (Rom 1,19). Guds usynlige væsen har kunnet ses siden verdens skabelse, siger Paulus (Rom 1,20). Igen kan vi omskrive Paulus' ord på den måde, at Guds vilje er åbenbar for ethvert menneske. Guds vilje kan så at sige aflæses af skaberværket.

Øvrighedens værdigrundlag er Guds vilje. Hvorledes dette konkret kommer til udtryk, må skønnes i det enkelte tilfælde.

4.8 Øvrigheden under Guds myndighed

Øvrigheden er Guds tjener og er derfor underlagt Gud og er ikke sin egen tjener. Øvrigheden står til ansvar over for Gud. Paulus siger det ikke eksplicit, men det er givetvis indeholdt i bestemmelsen af øvrigheden som Guds tjener (Rom 13,4). En tjener vil jo blive dømt efter, hvorledes han har forvaltet sit ansvar, og dette gælder rimeligvis også øvrigheden (Wright 2002, 680).

Paulus' anliggende om øvrigheden som Guds tjener er vigtigt. Paulus beskriver dermed normalsituationen. Men der er jo også undtagelser fra denne normalsituation. For man kan selvsagt forestille sig, at øvrigheden optræder på en sådan måde, at den netop ikke er Guds tjener. Staten kan gå hen og blive et dyr (Åb 13; jf. Dan 7). Ja, Paulus forudsiger den situation, da den antikristelige magt vil sætte sig i Guds tempel og udgive sig for at være Gud (2 Thess 2,1-12). Det er klart, at den kristne menighed ikke skal underordne sig under denne antikristelige politiske magt. Her gælder

det: De troende skal adlyde Gud mere end mennesker. Dette forbehold artikuleres ganske vist ikke eksplicit i Rom 13,1-7, men i lyset af nytestamentlige udsagn herom er der ikke tvivl: Hvis lydigheden imod øvrigheden kommer i konflikt med lydigheden imod Gud, må lydigheden imod øvrigheden vige. Paulus må forstås således, at menigheden alene skal adlyde den øvrighed, der er Guds tjener. De troende er kaldet til protest, hvis øvrigheden overskrider sine beføjelser. Øvrigheden er i stand til at afsætte sig selv som Guds tjener.

5. Konklusion

Jeg indledte denne artikel med en præsentation af blandt andet Oscar Cullmann og N.T. Wright. Min anke imod dem er, at de efter min opfattelse ikke tager tilstrækkeligt hensyn til Paulus' sondring mellem de værdisæt, som er gældende i menigheden helholdsvis samfundet. Lidt tilspidset formuleret: Den kristne lever ifølge Paulus ikke i blot ét rige, hvor Jesus Kristus er Herre, men i to riger, to verdener.

Hvorledes kan man i øvrige bestemme denne paulinske sondring mellem de to ver-

den? Mit svar vil være, at Paulus parallelt hermed distingverer mellem Guds rige og Guds vilje. Guds vilje sker i såvel menighed som samfund, men Guds rige gør sig ifølge Paulus udelukkende gældende i den kristne menighed (Rom 14,17; 1 Kor 4,20; Kol 1,13; 4,11). Guds rige er frelsens rige.

Således er sprogbrugen efter min opfattelse også i evangelierne. Når Jesus proklamerede, at Guds rige er kommet nær, er det en proklamation af, at frelsen er kommet nær. I Fadervor beder vi: *ske din vilje og komme dit rige*. Vi beder ikke om det samme i de to bønner. Vi beder om, at Guds vilje (*det gode*) må ske i enhver henseende, inden for og uden for den kristne menighed. Guds vilje er det gode, og denne Guds vilje skal være normerende i både menigheden og samfundet. Og vi beder om, at Guds rige må komme, at syndernes forladelse må blive en virkelighed for stadigt flere mennesker, at evangeliet må blive spredt til stadigt flere mennesker. *Komme dit Rige* er ikke en bøn om ordnede forhold i samfundet, men det er en bøn om frelse fra fortabelse og Guds vrede.

NOTER

- 1 Jf. vedrørende relationen mellem Rom 13,1-7 og hustavlerne bl.a. Towner 1999, 149-169.
- 2 Men det er klart, at Paulus ikke tillader de kristne at adlyde staten, hvis staten kræver en lydighed, som alene tilkommer Gud.
- 3 Ifølge en udbredt opfattelse i urkristendommen virker usynlige magter bag alle jordiske foreteelser.
- 4 Cullmann føjer til, at det hebraiske ord *sar* også kan betegne både de dæmoniske og de jordiske herskere. Cullmann behandler spørgsmålet om denne dobbelte betydning af ordet *evxousi,a* i en ekskurs i Cullmann 1957, 81-98.
- 5 Det er påfaldende, at svenske oversættelser ofte gengiver *evxousi,a* med en singularisform, f.eks. Svenska Folkbibeln: *den överhet hon har över sig*.
- 6Vedrørende kejserkulten henviser jeg til de tidshistoriske standardværker, bl.a. Wagner 2001, 204-207.
- 7 En parallel fra Danmarks historie kunne være Johan Ottesens sang: *Det haver så nyligen regnet fra 1890, som jo ikke handler om vejret, men om præsters erobring af Slesvig-Holsten i 1864*.
- 8 *Det ville gavne denne fortolkning, hvis det kunne påvises, at der er forbehold i teksten i formaningen om lydighed imod øvrigheden*. Hvor finder Crossan dette forbehold? Endvidere: Hvoraf fremgår det, at Rom 13,1-7 skulle være adresseret specielt til de svage i menigheden i Rom? Det er vanskeligt at få andet indtryk, end at der her er tale om en tekst, som er ubekvem, og som der skal findes en god forklaring på.

- 9 "... to proclaim Jesus as Son of God was deliberately denying Caesar his highest title ... to announce Jesus as Lord and Savior was calculated treason" (Crossan og Reed 2004, 11). Inskription i Piazza di Montecitorio: Imp. Caesar. Divi.F. Augustus. Pontifex Maximus - Emperor Caesar, Son of Divine Augustus, Chief Priest ... (Crossan og Reed 2004, 101)
- 10 Jf. en overskrift hos Crossan-Reed: The Gospel of Caesar Augustus as Lord (Crossan og Reed 2004, 236–242).
- 11 Crossan-Reed finder billedet af Paulus i ApG aldeles fortegnet og uden historisk troværdighed. Crossan-Reed erklærer, at Paulus i ApG bliver en kristen af Lukas' tid, ikke en kristen af Paulus' egen tid (Crossan og Reed 2004, 28).
- 12 Dette er med rette blevet fremhævet af Barclay 2007.
- 13 Moo giver en overskuelig præsentation af forskellige tolkningsforsøg, når det gælder Rom 13,1-7: "(1) Paul does not demand such submission at all... (2) Paul is naive about the evil that governments might do or demand that we do... (3) Paul was demanding submission to the government only for the short interval before the kingdom would be established... (4) Paul demands submission to 'authorities' interpreted as both secular rulers and the spiritual powers that stand behind them, only as long as those authorities manifest their own submission in Christ... (5) Paul is demanding submission to secular rulers only of the Roman Christians and only in the immediate situation they are facing... (6) Paul demands submission to government only as long as the government functions as Paul says it should function in vv. 3-4... (7) Paul demands a 'submission' to government: not strict and universal obedience..." (Moo 1996, 807–810).
- 14 Feks. Ἰησοῦς Χριστός, πνεῦμα, κύριος, υἱὸς θεοῦ, θεὸς πατὴρ, εὐαγγέλιον, νόμος, σταυρός, ἀνάστασις, πίστις, ἀγάπη, ἐλπίς, χάρις, εἰρήνη, ὑπακοή, ἁμαρτία, παρακοή, νύξ, σωτηρία, σῶζω, δικαιοσύνη θεοῦ, βασιλεία θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος, ζωὴ, ἐκκλησία, ναὸς θεοῦ, σῶμα Χριστοῦ, ἀδελφός, χάρισμα, ἀλλήλος, κοινωνία, βάπτισμα, εὐχαριστία, προσωυχή, γέγραπταί, γραφή, ἀπόστολος, Ἰουδαίος, Ἰσραήλ, καιρός.
- 15 Jesus siger i Joh 8,7, at den, der er uden synd, skal kaste den første sten. Dette er ikke et opgør med jurisdiktionen i Israel. Jesus vil ikke hævde, at kun den dommer, der er syndfri, kan fælde en retfærdig dom. Men Jesu ord gælder den enkeltes forhold til Gud. Jesus befinder sig med sin bemærkning ikke i Rom 13, men i Rom 12!
- 16 Jeg reserverer mig dermed også over for Käsemann, når denne lader Rom 13,1-7 sigte til lokale embedsindehavere og ikke til øvrigheden som institution: "Es handelt sich um jenen Kreis von Machtträgern, mit denen der kleine Mann in Berührung kommen kann" (Käsemann 1980, 342). Stillingtagen til Käsemann hos Hebsgaard, 40f.
- 17 Dvs. år 49/50 eKr.
- 18 Man kan finde en vis parallel i Joh 19,11, hvor Jesus om Pilatus siger, at han har sin politiske magt fra Gud, men dette siger Jesus vel at mærke om den Pilatus, som i næste øjeblik fælder dødsdom over Jesus.
- 19 Anderledes hos Towner 1999, 149–169, hvor det gode tolkes som en henvisning til den romerske velgørenhedskonvention.

LITTERATUR

- Barclay, John. 2007. «Why the Roman empire was insignificant to Paul». I, 1–19.
- Bird, Michael F. 2013. «'One Who Will Arise to Rule Over the Nations'. Paul's Letter to the Romans and the Roman Empire». I *Jesus is Lord - Caesar is not. Evaluating Empire in New Testament Studies*, redigeret af Scot McKnight og Joseph B. Modica, 146–165. Downers Grove: IVP Academic.
- Crossan, John Dominic, og Jonathan L Reed. 2004. *In Search of Paul: How Jesus's Apostle Opposed Rome's Empire with God's Kingdom*. New York: HarperOne.
- Cullmann, Oscar. 1957. *Staten i Nya Testamentet Hewett-föreläsningar hållna i USA 1955*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförl.

- Hebsgaard, Torben. *Paulus' syn på den romerske øvrighed. Med hovedvægt på Rom 13,1-7. Speciale i Ny Testamente.*
- Käsemann, Ernst. 1980. *An die Römer*. 4., durchgesehene Aufl. Handbuch zum Neuen Testament. Tübingen.
- McKnight, Scot, og Joseph B. Modica, red. 2013. *Jesus Is Lord, Caesar Is Not: Evaluating Empire in New Testament Studies*. Downers Grove: InterVarsity Press.
- Moo, Douglas J. 1996. *The Epistle to the Romans BB*. New international commentary on the New Testament. Eerdmans.
- Mott, S.C. 1993. «Civil Authority». *Dictionary of Paul and His Letters*. Downers Grove: Inter-Varsity Press.
- Schreiner, Thomas R. 1998. *Romans*. Baker exegetical commentary on the New Testament 6. Baker Academic.
- Towner, Philip H. 1999. «Romans 13:1-7 and Paul's Missiological Perspective: A Call to Political Quietism or Transformation?» I *Romans and the People of God. Essays in Honor of Gordon D. Fee on the Occasion of His 65th Birthday*, redigeret af Sven K. Soderlund og N.T. Wright, 149-169. Grand Rapids: Eerdmans.
- Wagner, Hartvig. 2001. *Nytestamentlig tidshistorie: en oversigt*. 3. udgave. Herning: Wagner.
- White, Joel. 2009. «Anti-Imperial Subtexts in Paul: An Attempt at Building a Firmer Foundation». *Biblica* 90: 305–333.
- Wright, N.T. 1997. *What Saint Paul really said: was Paul of Tarsus the real founder of Christianity?* Grand Rapids: Eerdmans.
- . 2002. *The Letter to the Romans*. The New Interpreter's Bible 10. Nashville: Abingdon.
- . 2013. *Paul and the Faithfulness of God*. Christian Origins and the Question of God 4. Minneapolis: Fortress Press.

FORFATTEROPLYSNING

Peter V. Legarth
 Menighedsfakultetet
 Katrinebjergvej 75
 8200 Aarhus N
 +45 73 56 12 50